

# LES SOCIETATS DINÀMIQUES NOMÉS SÓN SOSTENIBLES QUAN FOMENTEN LA QUALITAT HUMANA

Jaume Agustí Cullell

## 1. INTRODUCCIÓ: UNA RESPOSTA A LA CRISI AXIOLÒGICA CONTEMPORÀNIA

### LA CRISI AXIOLÒGICA

El pensament de Marià Corbí, que comentem aquí, és bàsicament un intent per comprendre i respondre adequadament a una realitat que, com ell sol dir, ja és al carrer: la crisi de valors. Dit en altres termes, la crisi axiològica<sup>1</sup> de les societats desenvolupades. La veritable crisi col·lectiva que, després d'una llarga gestació, avui se'ns manifesta en forma de crisis diverses: socials, polítiques, econòmiques i, també, ecològiques. Com veurem més endavant, per copsar aquestes crisis bé i en profunditat cal reexaminar la noció de valor i el seu rol en la cultura. Comentem tot seguit i breument tres aspectes de la crisi.

Primer, com s'ha d'entendre i què hem d'aprendre del col·lapse de la religió? Igualment, què dir del fracàs històric de les ideologies? Dos elements cabdals, tots dos, com a projecte de vida col·lectiu majoritari, i que avui ja no constitueixen el nucli axiològic de la societat. Les societats dinàmiques industrials viuen avui processos de canvi permanent. D'una banda, les noves generacions es mostren refractàries a abraçar creences, tant religioses com ideològiques. Perceben que els llevaria la necessària llibertat per afrontar els canvis creativament i imaginativa. Àdhuc, dels qui diuen creure, n'hi ha que no es sotmeten veritablement a les creences; no actuen segons aquestes, de fet no creuen. Marià Corbí l'anomena epistemologia mítica aquest sotmetiment propi a les creences<sup>2</sup>. Aquí cal fer un aclariment. Si bé comunament anomenem creences a les suposicions acrítiques que contínuament fem, aquestes, contràriament a les creences religioses o ideològiques, no obliguen al sotmetiment, sinó que són contínuament i fàcilment modificades o abandonades. D'altra banda, per afrontar amb expectatives d'èxit la dinàmica de canvi continu, aquestes noves generacions no poden obviar el llegat espiritual de les tradicions religioses. I tampoc, el de la saviesa de la tradició secular. Aquesta

saviesa que ens allibera de tota fixació i que, primordialment, ens resulta una font generosa de qualitats humanes.

Segon, com s'ha d'encarar la fi de l'epistemologia mítica, pròpia de les religions i les ideologies? La resposta de Maria Corbí és prou clara: cal fer-se càrrec que tot ho hem construït nosaltres mateixos. I per tant, que cal continuar construint-ho tot nosaltres sols. I sobretot, poder-ho fer amb una renovada «qualitat humana», entesa en un sentit nou, tal com veurem. Reconèixer això i actuar-hi en conseqüència representa assumir plenament la mutació cultural que es manifesta en la crisi axiològica<sup>3</sup>.

Aquests dos punts anteriors ens porten a un tercer: ens cal fer recerca en axiologia com a saber fonamental. Primer, és necessari per poder fer una transició sense traumes. A més, si adoptem aquest procedir, ens capacitarà per conduir i guiar les tecnociències pel camí adequat, sobretot, considerant que aquestes són incapaces per elles mateixes de motivar i orientar la marxa de la cultura, tal com explicarem a la secció quatre<sup>4</sup>.

#### UNA RESPOSTA ATREVIDA I VALENTA

Marià Corbí ha donat una resposta a aquestes qüestions que pot semblar trencadora, freda, fins i tot despietada. Ben mirat, resulta tot el contrari. En realitat no fa sinó acceptar un fet obvi: que les formes culturals neixen i moren. I en aquesta rabiosa actualitat en què ens trobem instal·lats, presenciem astorats com s'està gestant una profunda mutació cultural. Moren unes formes culturals i assistim al naixement d'unes altres. Constatem la desaparició de les societats estàtiques preindustrials. Ens veiem immersos en la globalització pròpia de les societats dinàmiques industrials. Tal vegada, per a alguns tot aquest trasbals simplement són males notícies. Per a d'altres, un motiu per amagar el cap sota l'ala de les creences. I n'hi ha alguns que recoren a l'integrisme i s'hi tanquen. Sens dubte, també n'hi haurà d'altres que atacaran el missatge per fred i despietat. Marià Corbí és dels qui s'hi adrecen compassius a aquesta societat. Vol respondre a l'actual incapacitat de sintonitzar i practicar la religió. Veu el perill que correm de perdre el llegat de la tradició. Especialment, si no sabem distingir entre el contingut espiritual del llegat i el de la seva forma religiosa. En aquestes circumstàncies resulta de savis buscar d'heretar el llegat del que mor i desapareix; i fer-ho per tal d'ajudar a impulsar la vida del que neix. Aquesta és, creiem, la veritable fidelitat; una actitud, respectuosa, agraïda, considerada i pietosa envers el que ens deixa i amant envers el que neix<sup>5</sup>.

Dèiem que Marià Corbí, al llarg de quaranta anys, ha anat perfilant els eixos d'aquesta tasca de recerca epistemològica i axiològica. I en el seu llibre *Hacia una espiritualidad laica*<sup>6</sup> és on hi ha compendiat bona part d'aquest treball d'anys. Una obra sobre la qual basem la majoria dels comentaris aquí presentats. Més que comentar aquest llibre, volem sobretot suscitar la lectura d'aquesta obra que creiem cabdal. De fet, en la introducció l'autor dóna una visió general del seu pensament. Aquí intentem reflectir, d'una banda, la impressió que ens ha causat aquesta obra. D'altra banda, reflectir, en part, els problemes que afronta el grup de recerca del CETR<sup>7</sup>.

## 2. L'EPISTEMOLOGIA AXIOLÒGICA O LA CERCA I CONEIXEMENT DELS VALORS

Arran d'aquesta situació de crisi axiològica, hem vist sorgir nombroses institucions, moviments socials i propostes. Entre elles n'hi ha que aspiren a poder endegar la sostenibilitat de les societats dinàmiques industrials. D'aquí l'origen també del Centre d'Estudi de les Tradicions de Saviesa (CETR) que dirigeix Marià Corbí. Una institució que aporta una resposta radical en abordar el mateix problema. Una radicalitat que implica canviar la visió usual de l'epistemologia i l'axiologia. D'una banda, supera l'epistemologia mítica de les religions i les ideologies. I per l'altra, amplia l'abast de l'axiologia. Des d'una visió àmplia, doncs, l'axiologia també abraça l'estudi de les religions, programadores de les societats preindustrials. Com també, les ideologies de l'etapa industrial, considerades una alternativa a la pràctica de la religió. Religions i ideologies que llegides simbòlicament són les fonts de què disposem per estudiar què és, com es crea i s'implanta la qualitat humana, base de tots els valors. A continuació reexaminarem la noció de valor com una forma de coneixement concret i qualitatiu<sup>8</sup>. Cal també una advertència per evitar confusions. Com veurem al parlar dels metallenguatges, hem d'adonar-nos que aquí utilitzem un metallenguatge teòric, abstracte, per parlar del llenguatge natural, del concret, dels valors<sup>9</sup>.

### EL CONEIXEMENT A RAS DE TERRA

El coneixement és primàriament un model de la realitat. Es basa en la distinció i relació dual entre un agent o actor necessitat i el medi on satisfà aquesta necessitat. Aquest coneixement és de tipus semiòtic, basat en el processament de senyals amb significat immediat per a la supervivència. Totes les espècies animals tenen el seu propi model del món: un acoblament estructural al medi, un conjunt d'estímuls i respostes per tal de satisfer les necessitats. Els models animals de la realitat estan fixats genèticament en cada

espècie, excepte en l'espècie humana, la qual completa culturalment la seva indeterminació genètica. Sense exagerar gaire podríem dir que l'anàleg humà de les diferents espècies animals serien les diferents cultures<sup>40</sup>.

Al CETR posem sovint l'exemple de la paparra per a ajudar a entendre que allò que comunament anomenem realitat n'és només un model fet a la nostra mesura. El model de la paparra és prou senzill. Els ous de la paparra necessiten sang calenta per madurar. El mamífers tenen sang calenta. Per tant, la paparra ha d'atacar algun tipus de mamífer on reproduir-se. La paparra és cega i sorda, però reconeix una olor, la de l'àcid butíric, propi de la suor animal. També en percep la calor. Precisament suor i calor són dues característiques comunes en tots els mamífers. Quan la paparra sent la suor des de la branca d'un arbre on l'ha portat algun ocell, s'hi deixa caure. I quan sent la calor de l'animal, el pessiga.

Aquest coneixement de la paparra el qualifiquem d'axiològic, per extensió del sentit usual de la paraula. El qualifiquem així perquè és un coneixement concret i qualitatiu, semiòtic, que motiva i orienta al vivent a satisfer les seves necessitats. Tenim clar que la paparra no coneix la realitat, sinó que la modela. Però espontàniament pressuposem que nosaltres coneixem la realitat tal com és, encara que sigui aproximadament i parcial. Aquesta tendència espontània és un automatisme per a la supervivència, tant de la paparra com dels homes, però que nosaltres traslladem al terreny cultural. Quan aquesta presuposició inconscient i funcional passa a ser una creença, acabem tancats en les nostres construccions. Allò que anomenem la natura no és un referent independent de nosaltres, sinó un món relatiu a nosaltres, fet de sentit i significació. Prendre els seus models per la realitat, és el que feren les societats estàtiques preindustrials per tal de fixar les seves condicions de vida un cop comprovada la seva eficàcia. Així crearen el que abans hem anomenat epistemologia mítica. El tancament és inevitable en els animals. En general, aquests estableixen una relació binària estímulo-resposta amb el medi, sense distància ni cap intermediari. En l'home la relació és ternària car passa pel llenguatge. Això li permet sortir del tancament animal. No pretenem separar l'espècie humana de la resta d'espècies. Tot al contrari, cada cop es troben més aspectes comuns. Solsament volem remarcar el pes de la cultura en la humanitat.

#### EL CONEIXEMENT HUMÀ ÉS LINGÜÍSTIC

Dit en altres termes, l'experiència humana és lingüística<sup>41</sup>. Entre l'estímul i la resposta, entre el subjecte i l'objecte sempre hi ha la mediació del llenguatge-

ge. Això Marià Corbí ho ha expressat amb la fórmula S-O-S, on S és un subjecte que acota el medi i es relaciona amb els corresponents objectes O, tot parlant amb un altre subjecte S. Aquesta fórmula també reflecteix la condició simbiòtica humana: el fet que la realitat humana no és individual, sinó col·lectiva. A més, el llenguatge ens evidencia que la relació S-O subjecte-objecte és d'oposició. Com veurem en parlar de la formalitat axiològica, l'estructura dels valors és d'oposicions. L'oposició S-O és, doncs, l'oposició primordial, la primera de l'axiologia. Aquesta oposició S-O és la base del nostre accés a la realitat relatiu a les necessitats. Constitueix el subjecte, l'ego o jo, per oposició a l'objecte. És la que dóna sentit a la realitat en relació a les necessitats. El jo i el món són construïts, modelats seguint aquest principi d'oposició. Per això Marià Corbí ha anomenat aquest accés a la realitat la dimensió relativa. Els valors relatius a les necessitats parteixen d'aquesta oposició primordial. Aquesta relació triangular S-O-S pròpia del llenguatge és, doncs, el rajol amb què construïm, remodelem o canviem radicalment la cultura humana segons les nostres necessitats, perspectives i canvis en el medi. Però això no és tot.

El llenguatge ens obre una altra possibilitat d'accés a la realitat. En evidenciar-nos la dualitat S-O, ens permet posar-hi distància fins a silenciar la necessitat i per tant la dualitat. En definitiva el llenguatge ens permet l'accés a la no-dualitat de la realitat. Una nova i subtil dimensió que no és relativa a les necessitats. Per això és anomenada dimensió de gratuïtat. També l'anomenem dimensió absoluta per marcar l'oposició amb la dimensió relativa. Aquesta oposició entre absolut i relatiu és la oposició última de l'axiologia, després hi ha el gran silenci. El silenci de tota dualitat que és la unitat. L'accés a la dimensió absoluta és el tret distintiu, específic, de la humanitat, és el fonament de la qualitat humana com anirem veient.

La Ciència Cognitiva, des de l'aparició de la Intel·ligència Artificial en els anys cinquanta del segle passat, ha estat dominada pels models computacionals de la ment. Són models del pensament basats en el processament d'informació. Vistos des de l'axiologia, aquests models són massa abstractes per copsar la concreció i caràcter primordial dels valors. Insistim-hi: allò concret no s'ha de confondre, ni es pot fonamentar en allò abstracte. La informació és una aportació necessària, però no es pot reduir tot a informació. Això és evident en els valors com la bellesa, però és extensible a tots els valors. Ho explicarem una mica més en la secció quatre.

Actualment la tecnociència<sup>12</sup> és un poderós intermediari en aquesta relació triangular fonamental. Aquesta intermediació conceptual i instrumental ha de ser integrada dins la necessària comunicació axiològica amb l'entorn.

No pot suplir-la. Per exemple, internet és un ajut a la comunicació, però no pot ni ha d'intentar suplir la comunicació presencial. Tal com anirem veient, l'epistemologia es recolza en la teoria del llenguatge. Això li permet evitar una consideració individualista dels valors i assolir el grau de profunditat necessari per atacar el problema axiològic<sup>13</sup>.

## EL CONEIXEMENT AXIOLÒGIC

Marià Corbí considera els valors com una forma bàsica de coneixement. Un coneixement que gairebé resulta imprescindible per sobreviure, resultat de les formes de supervivència en un entorn donat; que és primordial, qualitatiu, concret i àdhuc lògicament previ al llenguatge, tal com hem vist abans. Així doncs, a la base de tot coneixement hi ha el coneixement axiològic. És un coneixement immediat amb origen en els sentits i no en la raó. És ell qui crea els models primaris, el món d'objectes i subjectes, el mapa en què ens movem.

La primera tasca de l'epistemologia axiològica és deixar clar aquest fet. La mateixa atribució de realitat a les coses és axiològica i no pas conceptual. Els conceptes són sempre elaboracions posteriors, però immersos com estem en els conceptes, sovint descuidem la base axiològica que els suporta. I això fins al punt de tergiversar aquesta relació entre valors i conceptes, considerant com a primaris aquests últims. Així ho fan algunes teories del coneixement. La mateixa axiologia sovint rep un tractament conceptual que ignora la naturalesa qualitativa i concreta dels valors. Les anàlisis racionals dels valors, de les interpretacions, el paper de filtre de la raó, les classificacions i informacions que poden ajudar l'axiologia, tots ells són necessaris; però res d'això no toca el fons de la qüestió axiològica, que és concreta, qualitativa i amb formalitat pròpia, diferent de la lògica conceptual. Ja veurem que les altres formes de coneixement, com el tecnocientífic, són elaboracions metalingüístiques posteriors. La humanitat havia viscut sense aquest coneixement especialitzat durant centenars de milers d'anys. Però no pot sobreviure sense un coneixement axiològic adequat a cada situació. Fugint de l'autoritarisme de l'axiologia preindustrial i enamorats de l'eficàcia del coneixement conceptual, es va anar a parar al racionalisme, a creure que amb la raó en teníem prou. Les crisis actuals ens recorden la nostra condició bàsica d'un animal que parla i que necessita motivació i orientació —una axiologia— per a construir el seu hàbitat que és la cultura. D'aquí ve que aquesta visió de l'axiologia Marià Corbí l'hagi anomenat epistemologia axiològica, la qual aplega epistemologia i axiologia, portadores ambdues d'un sentit més ampli i radical<sup>14</sup>. L'epistemologia no tan sols s'adreça al coneixement filosòfic i científic, que

havien tingut l'exclusiva del coneixement, sinó que abraça els valors com a coneixement. L'epistemologia axiològica, en lloc de situar els valors a nivell exclusivament racional, els situa al mateix nivell del llenguatge, àdhuc més a l'abast, més arran de terra, al nivell de l'estructura elemental del coneixement abans esmentada<sup>15</sup>.

L'estètica podria ser considerada una disciplina semblant a l'epistemologia axiològica, però en el terreny artístic. Àdhuc es podria considerar l'estètica com una branca de l'epistemologia axiològica. Com l'estètica, l'epistemologia axiològica és una teoria racional sobre els valors com quelcom més propi dels sentits que de la raó. Els valors, entre ells la bellesa, són quelcom diferent i previ als conceptes i les teories racionals. Si bé cal distingir l'epistemologia axiològica, que és una teoria, de la qualitat humana, que és una actitud, aquesta és molt convenient, gairebé necessària per a la recerca axiològica<sup>16</sup>. Per a l'epistemologia axiològica, els sistemes de valors són construccions culturals que fan una funció programadora semblant i complementària a la dels gens, ja que aquests són insuficients per determinar la conducta humana. Així mateix, els valors no són determinats únicament per les necessitats, o per la seva utilitat. Aquests també responen a l'específica capacitat humana, la que permet l'acció gratuïta, no centrada en l'ego i les seves necessitats. Tota una qualitat humana cabdal que qualifiquem de profunda quan és radical, com veurem a continuació i insistirem a la secció tres.

D'aquí ve que l'epistemologia axiològica tingui dues dimensions. En primer lloc, la dimensió pràctica, la que estudia els valors en funció de les condicions de supervivència, actualment el món tecnocientífic. I en segon lloc, la dimensió que relaciona aquests valors amb la qualitat específicament humana, l'espiritualitat, la qualitat humana profunda també anomenada saviesa. Marià Corbí l'anomena qualitat humana profunda, en lloc del nom tradicional d'espiritualitat. La intenció, segons ens diu, és remarcar, primer, que és un fet antropològic provocat per la nostra capacitat lingüística i, segon, que és un refinament, una subtilització dels sentits i de la ment, i no pas cap entitat com podria suggerir el terme esperit. La qualitat humana profunda és el que diferencia l'home de la resta d'espècies animals. La llibertat n'és un símbol. És una actitud que hom pot cultivar, més que un contingut que es pugui formular. Marià Corbí ens mostra com la qualitat humana profunda ha estat sempre la veritable guia, la gran impulsora del desenvolupament cultural, material i moral de la humanitat. I per aquesta mateixa raó en resulta el principal camp de treball de l'epistemologia axiològica. Una tasca a realitzar mitjançant l'estudi de les religions, els mestres i les tradicions de saviesa<sup>17</sup>.

A més la qualitat humana profunda és un camí segur que porta a superar l'epistemologia mítica, que així esdevé una epistemologia dinàmica.

## EPISTEMOLOGIA DINÀMICA

Una epistemologia dinàmica és imprescindible en una societat que viu de la creació de coneixements que plantegen contínuament nous problemes axiològics. L'epistemologia mítica és una epistemologia estàtica. Tendeix a considerar el coneixement com quelcom estàtic, segur, expressió ja sigui de la voluntat divina, ja sigui de la naturalesa humana o de les dues coses. Per tant, la funció de l'epistemologia mítica era caracteritzar el coneixement, vetllar contra els succedanis, i transmetre'l adequadament. Dit altrament, l'epistemologia tradicional, d'una banda, estava focalitzada en el coneixement conceptual, deixant arraconat l'axiològic. També tendia a caracteritzar estàticament el coneixement obviant-ne la dinàmica.

L'epistemologia axiològica, en canvi, parteix del coneixement axiològic i és decididament dinàmica, estudia la creació i la dinàmica interna del coneixement, especialment l'axiològic. Aquest, en ser concret, ha d'adaptar-se contínuament a la situació de canvi accelerat de les societats dinàmiques. Més que valors el que tenim són valoracions dinàmiques de la realitat en funció de cada situació. Una analogia la trobem en el trànsit de la física aristotèlica a la moderna. La revolució científica començà amb el pas d'una física estàtica a una de dinàmica. Anàlogament, les societats dinàmiques industrials han provocat una mutació encara més profunda, la d'una epistemologia estàtica a una de dinàmica. Més que caracteritzar el coneixement interessa la seva dinàmica de canvi i de creació. Així, l'aprenentatge continu, l'aprendre a aprendre, ha esdevingut un postulat axiològic d'aquestes societats. I la creativitat s'ha convertit en un aspecte focal en moltes activitats. Cal, però, concretar aquesta noció abstracta de creativitat, estudiar-la i exercitar-la en les activitats axiològiques concretes i qualitatives, i no tan sols dins la tecnociència tan abstracta. Sense forçar massa l'analogia amb el coneixement, podríem dir que si la dinàmica física introduí la noció de buit físic, el pas de l'epistemologia estàtica a la dinàmica introdueix la necessitat del buit cognitiu, del silenci necessari a la producció de coneixement. És a dir, la necessitat de silenciar el coneixement ja adquirit —el ròssec de les interpretacions i valoracions prèvies— per a poder produir nous coneixements.

De fet, això no és res de nou. Com diu Marià Corbí el silenci, el coneixement silenciós, és el recurs bàsic de la condició humana<sup>28</sup>. O dit altrament, la capa-



ciat de silenci és la característica específicament humana, sempre és present, però que ara les societats dinàmiques es veuen obligades a considerar i a cultivar explícitament. I això per molts motius que ara no cal mencionar aquí. Solament dir que d'aquesta capacitat de silenci en depèn la sostenibilitat de les societats dinàmiques industrials. L'estabilitat d'aquestes societats és dinàmica, està en el canvi continu. Com en el cas de les bicicletes, para-des no es mantenen dretes. I aquesta dinàmica es fonamenta en el buit, en la capacitat humana de fer silenci, en la llibertat creativa. Aquest és l'aspecte epistemològic i axiològic de la mutació cultural que vivim: el «salt mortal» de societats estàtiques a societats dinàmiques. No és estrany, doncs, que l'epistemologia mítica, tan arrelada degut a la seva vigència històrica gairebé fins aquest segle, es resisteixi a desaparèixer, àdhuc del món tecnocientífic. I es que l'epistemologia mítica està íntimament connectada al poder que dona la suposada possessió de la veritat. Fer creure que una formulació, religiosa o laica, descriu la realitat és dominar la consciència del creient i no hi ha més gran poder que aquest. En aquest sentit cal dir que la majoria de conseqüències de la mutació d'una epistemologia estàtica a una de dinàmica són encara desconegudes, si bé s'entreveuen els perills i les oportunitats<sup>19</sup>. Per avançar en aquest camp, cal conèixer l'estructura interna dels valors o formalitat axiològica.

#### FORMALITAT AXIOLÒGICA

En lloc de centrar-se en consideracions conceptuals, classificatòries i normatives sobre els valors en ús, l'epistemologia axiològica investiga com es creen i s'implanten els valors en la societat. Per tal de copsar la dinàmica del coneixement axiològic, l'epistemologia axiològica n'estudia la formalitat i l'estructura interna. Ja que és en ella on vertaderament rau la força resolutiva de l'axiologia per a motivar i orientar.

La formalitat axiològica és la formalitat semiòtica; la del concret, la de l'estímul-resposta en els animals i la del llenguatge natural en la humanitat. Per tant, és força diferent i més general que la formalitat científica. Els valors funcionen per contrastos, per oposició dins un mateix pla semàntic. I això passa en tots els nivells de la rica estructura semàntica dels valors. Per exemple, l'oposició bàsica entre plaer i dolor o gust i disgust. Abracem un valor tot rebutjant el seu oposat. El mateix passa amb els sistemes de valors oposats. Aquest principi d'oposició es dona en tot el concret. Per exemple, a partir de la diversitat de colors o de sons, el pintor o el músic posen en joc aquest

principi per crear les respectives obres d'art. El mateix llenguatge es basa en la contraposició de sons. La fonètica i la fonologia estudien aquestes oposicions de sons. I per analogia, la semàntica fa el mateix amb els significats del discurs. És en el llenguatge on es poden estudiar acuradament les estructures de contrastos dels valors en general. Sense els contrastos propis dels valors tindríem una simple diversitat de formes sense capacitat de significar, de motivar, de despertar l'interès. Cauríem en la indiferència, en la indecisió, el passotisme, una xacra social indicativa de la crisi de valors. En l'estructura i el contrast hi ha el valor. El principi d'oposició és tan bàsic com el principi lògic de contradicció. Però en el terreny axiològic compta el primer més que el segon, amb les corresponents avantatges i perills.

Importa molt adonar-se que, en general, els conflictes, contràriament a ser quelcom a defugir, són el nucli de la formalitat axiològica. La qualitat humana i els conflictes són la base i el motor respectivament del progrés axiològic. L'harmonia no està en evitar els conflictes sinó en conduir-los al valor que els assumeix, i així ser-ne mestre.

La lingüística ha estudiat l'estructura semàntica profunda de paraules i discursos, l'estructura del significat<sup>20</sup>. Aquesta reflecteix per analogia l'estructura de la nostra interacció amb l'entorn. Cal tenir sempre present que tot discurs està situat en el context no lingüístic de les condicions de vida. Els valors presents en el significat de paraules i discurs estan constituïts per una rica estructura jeràrquica que pot ser complexa. Aquestes jerarquies no són com les conceptuals basades en l'abstracció, sinó basades en la participació d'un valor en un altre jeràrquicament superior. Més endavant parlarem d'aquest principi de participació axiològica. La mateixa estructura semàntica interna pot adoptar diferents formes expressives en el discurs. Però és en l'estructura interna, i no en les formes externes, on resideixen els valors.

Aquesta formalitat dels valors Marià Corbí l'ha comprovat en el cas del discurs mític de les religions. El desenvolupament cultural de la religió havia portat a considerar aquesta com un camp de l'experiència separat del context pràctic, d'habilitats i tècniques per la subsistència. Això ha estat, i encara és, un greu impediment per copsar la dimensió primària de la religió, la relativa a les necessitats; un impediment per entendre l'intrínsec lligam de la religió amb les cultures preindustrials. Marià Corbí ha mostrat clarament que en realitat no existeix una tal separació. Narracions mítiques molt diferents en la seva superfície expressiva tenien la mateixa estructura semàntica interna si les corresponents cultures tenien les mateixes formes de subsistència. Per exemple, totes les cultures ramaderes tenen el mite de la lluita entre el bé

i el mal en la seva estructura axiològica profunda, encara que externament les corresponents narracions siguin molt diferents<sup>21</sup>.

En general, Marià Corbí ha traslladat l'anàlisi lingüístic i també l'antropologia a l'axiologia. I ho ha aplicat a l'anàlisi dels mites i rituals propis de les religions. Això li permeté destriar clarament les dues funcions de la religió. Primer, la funció bàsica: la religió com a programació de la societat a través de mites i rituals; una lenta però genial construcció feta en una societat estàtica i per a una societat estàtica, per tal d'assegurar i fixar les formes de supervivència, la cultura d'aquestes societats contra els possibles canvis amenaçadors dels patrons de supervivència. Segon, la funció específica de la religió, que dóna expressió a través de mites i creences a un fet antropològic: l'accés a la dimensió absoluta, a l'espiritualitat o qualitat humana profunda de què anirem parlant. També li permeté posar de relleu la nova possibilitat de cultiu autònom de la dimensió absoluta, no lligat a les formes de viure. Aquesta és la gran oportunitat en les societats dinàmiques industrials. En les societats estàtiques preindustrials això no era possible car hagués posat en perill la seva estabilitat estàtica. Ja que, com ha remarcat Marià Corbí i veurem més endavant, la dimensió absoluta, buida de continguts com és, resulta ser la profunda dinamitzadora de la cultura. Mencionarem a continuació un parell d'aportacions més de la lingüística a l'epistemologia axiològica: la noció de metallenguatge i l'anomenada estructura actancial del discurs.

## METALLENGUATGES

El metallenguatge és la capacitat del llenguatge per referir-se a si mateix. Aquí solament mencionarem una conseqüència, la construcció de llenguatges especialitzats. La força significativa de les paraules depèn de la densitat de la seva estructura semàntica profunda. Per exemple, hi ha paraules molt polisèmiques, amb una estructura semàntica molt rica que, si és empobrida, passen a ser més designatives que significatives, arribant a ser instruments d'expressió conceptual, unívocues. Això és el que fan els metallenguatges especialitzats, entre ells el metallenguatge tecnocientífic que abstreu tan com pot la carga valorativa del llenguatge. Per exemple, la paraula aigua tan rica de significats pràctics, poètics i de valor —pensem en l'aigua i la set— és reduïda en el llenguatge tecnocientífic a designar un objecte, la seva composició, H<sub>2</sub>O. Aquesta abstracció proporciona a la ciència flexibilitat i eficàcia per predir i controlar els fenòmens, però també la limita en el terreny axiològic, com veurem més endavant. La distinció entre llenguatge natural i metallenguatges és també molt útil per evitar confusions. Ajuda a adonar-se que les teories són

pròpiament metallenguatges. Per exemple, l'epistemologia axiològica és un metallenguatge que aquí utilitzem per a parlar dels valors<sup>22</sup>.

#### ESTRUCTURA ACTANCIAL DEL DISCURS AXIOLÒGIC

La lingüística ha mostrat que el discurs, quan té eficàcia significativa i valorativa, té sempre també una estructura profunda relativament simple: l'estructura anomenada actancial. Aquesta consisteix en tres parelles d'actors contraposats i mútuament relacionats: primer, el subjecte i l'objecte de desig; segon, el dispensador o remitent i el destinatari final del desig; i tercer, l'ajudant i l'opositor del subjecte en la seva tasca envers el desig. Per exemple, Marià Corbí ha analitzat l'estructura actancial de les narracions que implantaren el monoteisme. L'objecte seria la salvació, el subjecte el creient; el remitent seria Déu i el destinatari la humanitat. Els ajudants serien els profetes, els sants, els àngels... mentre que els opositors allò que hom anomenava el món, el dimoni i la carn. El discurs axiològic es regeix, doncs, per una estructura profunda simple que, a nivell superficial, adquireix una gran varietat de formes expressives<sup>23</sup>. En la secció 4 veurem breument un exemple sobre l'estructura actancial dels equips d'innovació.

#### LA PARTICIPACIÓ AXIOLÒGICA

Un altre principi de la formalitat axiològica és el que els antropòlegs han anomenat «participació mística». Tal com aquests l'expliquen, en els pobles primitius els individus, els seus avantpassats i el tòtem de la tribu participen axiològicament els uns en els altres i així participen en el mateix ser. Exemple d'aquesta participació que supera espai i temps, és el sacrifici. El sacrifici d'un ocell fet en diversos llocs i moments és sempre un mateix i únic ocell i sacrifici<sup>24</sup>.

La participació axiològica es deixa sentir forta en els valors primordials arrelats en l'instint de supervivència i de reproducció, i en la notícia que tenim de l'absolut, tal com veurem més endavant. El coneixement primordial tenyeix tot allò que té relació amb ell. Per exemple, una fotografia d'un ésser estimat participa axiològicament del ser de l'estimat. A aquest nivell no hi ha separació entre conèixer i ser, i aquests són participatius. Un exemple més freqüent és el cas de la propaganda. La propaganda utilitza aquest principi que no és primàriament psicològic, sinó axiològic, doncs és participació en el ser. Així envolta un objecte a vendre amb d'altres de reconegut valor, com ho és un cotxe presentat per una vedet.

Tal com l'entén l'epistemologia axiològica, la participació axiològica és el principi pel qual els valors participen els uns en els altres. Ja sigui dins una mateixa estructura jeràrquica, ja sigui entre dues estructures que comparteixen components. La noció de participació també es podria ampliar per tal d'explicar la noció de generalitat entre els valors. El grau de generalitat seria un ordre jeràrquic de participació entre valors. Els més generals participarien en els més particulars. Així un valor tan general com bondat participa en molts valors, per exemple en el valor harmonia. Dit altrament, els valors més bàsics contagien, tenyeixen, doncs, tot el que es relaciona amb ells.

Acostumats com estem a relacionar-ho tot conceptualment, resulta estranya la participació axiològica. Però malgrat que la raó ha afeblit aquest mecanisme —sovint amb un guany innegable ja que podria conduir a comportaments irracionals— no el pot fer desaparèixer ni suplir. Cal insistir en què els valors bàsics no són interpretacions vertaderes o falses. Són quelcom més primari: són motivacions que modelen la realitat i conseqüentment porten a interpretacions sovint adequades, però sense oblidar que també ens poden esgarriar. Aquí no funciona el principi de contradicció, sinó el principi de contraposició vist abans, i el de participació axiològica. Per exemple, dins la religió Déu pot ser alhora pare amorós i jutge rigorós i implacable. Un altre exemple freqüent de participació axiològica: la religió pot crear en alguns una reacció de rebuig que contagia tot allò relacionat amb ella, o, contràriament, pot ser motiu d'acceptació per a d'altres. L'epistemologia axiològica ha de tenir present aquest principi de participació dels valors a l'hora d'implantar-los o evitar el seu rebuig. Filtrar les possibles irracionalitats seria el rol crític de la raó. Com veurem a continuació, és la creació de postulats i projectes axiològics el que focalitza l'esforç teòric de l'epistemologia axiològica.

#### POSTULATS I PROJECTES AXIOLÒGICS

Com hem vist abans, l'epistemologia axiològica ha de partir de l'anàlisi detallat de l'estructura interna de cada cultura material per a poder proposar i implantar sistemes de valors adequats. En comparació a les societats estàtiques preindustrials, les societats dinàmiques industrials —deixant de banda l'epistemologia mítica de les primeres i la major complexitat de les segones— presenten una dificultat nova per a l'epistemologia axiològica. La seva cultura material, basada en les tecnociències, és molt intel·lectual, molt abstracta, molt allunyada del llenguatge axiològic que és concret, dirigit als sentits i no a la ment. No podem fer servir el llenguatge de la cultura material com llenguatge axiològic com feren les cultures preindustrials. Això fa més difícil l'anàlisi, formulació i

implantació de sistemes de valors. La construcció d'aquests ja no es pot basar principalment en el treball, en la cultura material, doncs ara aquesta és massa abstracta. Es presenta la necessitat i l'oportunitat de basar postulats i projectes en altres factors centrals de la vida humana com són la família, el foment de l'art, de les relacions interpersonals de gran qualitat, de cura del medi ambient, de cultiu de la qualitat humana en general. Les dificultats esmentades ens porten, de moment, a adoptar la solució que trobarem a les ideologies de l'etapa industrial, però evitant la seva epistemologia mítica. Es tracta de formular postulats axiològics amb diferents graus de generalitat. El fet que els postulats siguin generals no implica que hagin de ser abstractes, sinó que han de tocar nivells més profunds de l'estructura jeràrquica dels valors. Entre els més generals hi tenim els Drets Humans i la Carta de la Terra<sup>25</sup>. Marià Corbí, a «Nuevos ciudadanos», ha fet una anàlisi de les societats dinàmiques industrials. Allí presenta diferents tipus de postulats o matrius axiològiques per a les societats dinàmiques.

Els postulats han de ser desenrotllats i concretats progressivament i gradual fins arribar a variadíssims projectes axiològics relatius a les diferents activitats. Per exemple, el projecte axiològic per un equip d'innovació, com apuntarem més endavant. Finalment, tindrem l'ètica i els codis ètics ja plenament en el terreny de les interpretacions, dels comportaments i raonaments. L'ètica, en tant que es basa en els postulats i projectes axiològics, repercutirà en l'evolució i canvi d'aquests quan s'escaigui.

Aquests, en tant que fan referència als postulats i projectes, influiran en la seva evolució i canvi quan s'escaigui. Cal tenir clar que l'epistemologia axiològica és solament una base teòrica a partir de la qual poder formular postulats i projectes. La seva formulació, però, és competència dels experts i responsables dels diferents àmbits d'activitat: polítics, empresaris, sindicalistes, ecologistes, etc. Els projectes axiològics, en complementar els projectes tecnocientífics, haurien d'arribar a ser el motor i la guia d'aquestes activitats. Per això seria bo formar especialistes en la gestió de projectes axiològics, gestors axiològics responsables de l'evolució d'aquests projectes<sup>26</sup>.

### 3. NECESSITAT DE L'ESPIRITUALITAT LAICA O QUALITAT HUMANA PROFUNDA

La resposta de Marià Corbí davant del col·lapse de la religió és, primer, de fidelitat al seu missatge espiritual profund, que és independent de les creences en què tradicionalment s'expressa. Solament una espiritualitat laica, lliure de creences, té possibilitats de ser acceptada per les societats industrials contemporànies. A més, la globalització ha accentuat el problema. La inflexi-

bilitat de les creences les converteix en un impediment per l'ecumenisme, tan necessari en una societat global que posa unes cultures al costat de les altres. Les noves generacions, majoritàriament, han deixat de banda la religió. Aquesta forma part del passat. Per tant, cal donar una forma laica i dinàmica, apta i atractiva per a les societats dinàmiques industrials, a les dues funcions atribuïdes a la religió: d'una banda, la funció axiològica de motivar i orientar, de despertar l'interès i l'entrega; i d'altra banda, la funció espiritual o de qualitat humana profunda. L'epistemologia axiològica aspira a contribuir al saber necessari per fer front a aquestes dues tasques.

En la secció dos hem presentat breument l'epistemologia axiològica focalitzada sobre la dimensió relativa. Aquí ens ocuparem també breument de l'accés a la dimensió absoluta, la qualitat específicament humana. Com anirem veient, el que aquí anomenem la qualitat humana és una actitud buida de contingut i no una suma de qualitats o de virtuts pròpies de la naturalesa humana entesa com a fixada d'antuvi. Per tant, la qualitat humana no és res que es pugui posseir. Hom la reconeix en un mateix per participació axiològica; perquè un mestre —que pot ser una persona, un escrit i àdhuc una cosa— la desvetlla en nosaltres. De fet, cal una iniciació per provocar aquest desvetllament. No s'hi arriba per imposició doctrinal, sinó per adhesió voluntària, respectant així la llibertat creativa necessària en les societats dinàmiques. És un coneixement silenciós, l'únic que pot sostenir la dinàmica pròpia dels altres coneixements, com dèiem en l'apartat sobre l'epistemologia dinàmica. Ell ens dona la flexibilitat per modelar creativament la realitat. Apuntarem breument en què pot consistir la qualitat humana i la qualitat humana profunda, veritable fonament del coneixement axiològic<sup>27</sup>.

De l'estudi de les tradicions religioses i de saviesa, Marià Corbí n'ha extret tres actituds bàsiques que sempre acompanyen a la qualitat humana. Primer, l'interès incondicional (I), sempre renovat, per persones i coses sense exclusions ni discriminacions. Aquesta universalitat de l'interès no impedeix el discerniment sobre persones i coses, sinó tot al contrari. Segon, saber distanciar-se, desenganxar-se (D) d'expectatives, desitjos, temors i prejudicis propis de la nostra condició necessitada. Sense aquesta distància, l'interès serà sempre interès condicionat i en el fons interès per un mateix. I també, sense interès per les coses en elles mateixes, hom no pot desenganxar-se de les expectatives, desitjos i temors. Tercer, saber silenciar (S) el jo i les seves interpretacions i valoracions. Solament a través del silenci podré conèixer les coses; no per imposició dels meus patrons mentals, sinó en el silenci, en la seva realitat. I així interessar-me incondicionalment per elles. Aquestes tres

actituds (IDS), doncs, s'impliquen mútuament. De fet, són fruit de la capacitat específicament humana de reconèixer, explícitament o implícita, la dimensió absoluta de la realitat. Qui la reconeix explícitament considera el que comunament s'anomena realitat com un mapa que construïm per a motivar-nos i orientar-nos. Aquell no viu en el mapa, sinó en la realitat que el mapa indica, que és independent de les nostres construccions.

Resumint: el cultiu de la qualitat humana és el cultiu de la *desegocentració*. El trànsit de depredadors a amants. I amants incondicionals, ja que és el jo qui posa condicions a l'amor. És un alliberament: veure les coses sense ser desfigurades per les imposicions de l'ego, pels desitjos, temors, records i expectatives. Per al cultiu de la qualitat humana disposem de l'immens tresor de consells i pràctiques de les tradicions religioses i de saviesa. Aquestes, però, també adverteixen que no hi ha relació de causa i efecte entre els procediments de cultiu de la qualitat humana i la pròpia qualitat. Res ens hi pot portar perquè és una possibilitat sempre present, completament gratuïta, però que per altra banda cal cultivar. Si no la fem créixer, decreix ofegada per les constants sol·licituds de l'ego.

Afegim-hi que IDS no exclou la possibilitat d'un mal ús, ni tampoc un ús limitat que no condueix a la qualitat humana. De fet, IDS té dues vessants, un de pràctic per resoldre tot tipus de problemes i per crear noves possibilitats d'actuació de forma adequada i sàvia. Així, sovint IDS es practica implícitament dins una activitat creativa restringida, com pot ser la creació artística o científica. Però qui no la cultiva sempre i arreu no coneix la veritable qualitat humana<sup>28</sup>. El segon vessant de la qualitat humana és el vessant gratuït, quan aquesta és cultivada per ella mateixa, per tal d'endinsar-se en el coneixement silencios. Aquesta segona possibilitat és subtil, com ho és la música dodecafònica a les orelles no experimentades. Però, com apuntarem més endavant, no és estèril, sinó tot al contrari. La qualitat humana, quan és practicada gratuïtament, sense buscar ni reservar res per al qui la cultiva amb absoluta radicalitat, Marià Corbí l'ha anomenada qualitat humana profunda<sup>29</sup>.

Les benaurances evangèliques ens presenten magistralment la qualitat humana. Un text on no s'hi reclama creure en res, sinó cercar d'entendre i comprovar aquesta proposta subtil i difícil de qualitat humana. Però àdhuc les parts més mítiques dels evangelis i d'altres escriptures sagrades es poden llegir simbòlicament com narracions poètiques sobre la qualitat humana.

Allí hi trobem les propostes d'humilitat, de servei a tots, de passió per la justícia, de no violència, de desegocentració completa, i tantes altres actituds de qualitat humana. I al llarg dels evangelis trobem abundants propostes de



qualitat humana i de qualitat humana profunda. Perdonar sempre de tot cor; evitar el rancor; donar sense voler ser-ne conscient que dones, i sense esperar res a canvi; estimar fins i tot els enemics o tornar bé per mal, entre moltes altres. Totes elles s'entrellacen mútuament, car són aspectes d'un mateix reconeixement, el reconeixement de la unitat, de la dimensió absoluta. Són una manera d'obrar no egocentrada que pot semblar impracticable, i sovint errònia i ineficaç. Tanmateix, perquè situa l'ego al seu lloc, una funció vital necessària però no directiva, permet els comportaments o les actuacions més profundament eficaços i necessaris per al benestar i la felicitat individual i col·lectiva. La subtileza i dificultat d'aquestes propostes de qualitat humana i qualitat humana profunda està en la confiança radical que exigeixen. La qualitat humana no es recolza en res que no sigui ella mateixa. Com el sucre, el seu sabor no està en cap explicació, ens cal tastar-lo. No hi ha res de més íntim i proper, de més empíric i alhora subtil. Però cal cultivar-la. Per tant, necessitem formulacions laiques i procediments de cultiu apropiats a les societats dinàmiques industrials. El cultiu i progrés de la qualitat humana requereix un mínim cultiu de la qualitat humana profunda.

La història prou que ho confirma: els criteris d'utilitat, basats en la sola qualitat humana, per si sols resulten insuficients per a la sostenibilitat de la societat. Gosem dir que la qualitat humana en general no assoleix la completa lucidesa i llibertat. Li manca la radicalitat. Està encara condicionada i limitada per expectatives, tot i que siguin mínimes. La qualitat humana ens porta al principi «fes amb els altres com voldries que els altres fessin per tu». La qualitat humana profunda és radical: ens proposa de tornar bé per mal; no discriminar entre bons i dolents, estimar incondicionalment. Això sí que és realment eficaç, i constitueix una base ferma de la cohesió social necessària per a la supervivència. Aquestes dues dimensions de la qualitat humana cal cultivar-les autònomament. Tanmateix, si bé observem que la primera pot i ha d'arribar a ser cultivada majoritàriament, la segona, la qualitat humana profunda, probablement sempre serà minoritària. Una minoria discreta, practicant de la humilitat, que passa sovint desapercebuda., però que també ha estat i és marginada i àdhuc perseguida. No obstant això, no oblidem que la seva eficàcia és comparable a la del llevat que fermenta la massa. Llevat minoritari i silenciós, que protagonitza el veritable sosteniment de la pau social. La qualitat humana profunda per si mateixa no soluciona cap problema, car no és relativa a res. Però ens dona la llibertat i lucidesa per resoldre i sovint dissoldre els problemes; és el veritable àcid universal, fins hi tot dissol el problema de creure's algú vingut a aquest món, com diria Marià Corbí.

Sempre s'han fet intents de travar succedanis menys exigents i més mercantilistes a la qualitat humana. Però la superficialitat d'aquests intents obvia els autèntics problemes col·lectius. Uns intents que no van al fons de la crisi i, per tant, no poden aportar-hi el remei. En aquest sentit, allò que distingeix l'enfocament del CETR del d'altres aproximacions a l'axiologia és la recerca sobre el cultiu de la qualitat humana i la qualitat humana profunda basada en l'estudi de les tradicions religioses i de saviesa<sup>30</sup>. I aquesta qualitat humana és imprescindible a les societats dinàmiques industrials, com indiquem a continuació.

#### 4. LES TECNOCIÈNCIES NECESSITEN ORIENTACIÓ AXIOLÒGICA

La segona actitud de Marià Corbí davant aquesta crisi és d'acceptació, indagació, diàleg i esperit de servei envers les noves societats dinàmiques industrials. I això, essent conscient que aquestes necessiten una orientació axiològica adequada a la seva dinàmica accelerada; sobretot pel poder d'impacte en la biosfera, pel seu poder de destrucció massiva. També, i ni caldria dir-ho, conscient de la marginació i la injustícia social que generen. Una idea a destacar, la crisi axiològica en les actuals societats dinàmiques no ens permet qualificar aquestes de pitjors ni millors que les societats anteriors. Aquelles, contràriament al diagnòstic que fan molts pensadors, són el resultat d'un desenvolupament cultural, no pas el resultat de cap decadència condemnable. La novetat respecte a les societats estàtiques preindustrials és l'acceleració dels canvis. Els riscos que crea aquest poder tecnocientífic són ja d'impacte i escala planetaris. Però el desenvolupament de les tecnociències obeeix a la mateixa funció primària de l'ego individual i col·lectiu que ha empès totes les cultures, passades i actuals. Per entendre la crisi axiològica de les societats dinàmiques industrials cal, doncs, primer, reconèixer i estudiar atentament l'autonomia pròpia de les tecnociències. Cal entendre el paper central i expansiu de les tecnociències en les societats dinàmiques industrials. Reconèixer la merescuda autoritat de què gaudeixen i l'esperança que desperten. Per tant, cal considerar detalladament les seves necessàries aportacions i la seva dinàmica interna a l'hora de plantejar els postulats i projectes axiològics. Solament a partir de l'anàlisi racional del funcionament de les tecnociències podrem fer propostes axiològiques adequades al funcionament d'aquestes societats<sup>31</sup>.

Pel que fa a l'autonomia de les tecnociències, hom segueix un consell de saviesa dels evangelis: «Donar al Cèsar allò que és del Cèsar». I, probablement

hi afegiria Marià Corbí: «I a l'axiologia allò que és de l'axiologia». Una actitud davant la tendència cesarista encara massa estesa en considerar les tecnociències com a única forma de coneixement. Un posicionament que titlla de subjectives o il·lusòries les altres aproximacions a la realitat. Segons això no tindríem necessitat de res més per solucionar els nostres problemes. Aquesta actitud és el que hom ha anomenat cientisme, l'ús de les tecnociències com ideologia<sup>32</sup>. És pròpia de l'epistemologia mítica en el terreny tecnocientífic i per tant insostenible en l'actualitat, en què es tendeix a reconèixer cada cop més l'àmbit propi i limitat de les tecnociències. No és cap exageració afirmar que aquestes són axiològicament estèrils. La causa n'és el mètode que les caracteritza. Contràriament a les ciències humanes, les tecnociències fan, tant com poden i metòdicament, abstracció de tota consideració de valor. Tracten amb fets i van desproveint-los de valor al màxim possible. I consideren aquests fets buidats de valor com a primaris. Una noció tan abstracta com la d'informació és convertida en primordial. El mateix coneixement és analitzat com a processament d'informació. Aleshores resulta que els valors són quelcom derivat de la informació, un fenomen subjectiu emergent a explicar a partir d'informació objectiva. Així es confon el concret i l'abstracte, cosa freqüent en la cultura tecnocientífica. Com hem anat dient, per a nosaltres és tot al contrari. Partim del concret. Situem els valors, el coneixement axiològic, dins la mateixa estructura elemental de l'acoblament amb l'entorn, descrita per la relació triangular S-O-S. I aquesta relació es dona en el llenguatge. Per tant, els valors no estan ni en el subjecte S, ni en l'objecte O, sinó en la seva relació, en el llenguatge i en allò que aquest comporta: la significació de les coses i la possibilitat de silenciar-la, que és la base de la qualitat humana.

Si bé generen contínuament nova informació, nous models de la realitat, i obren noves possibilitats d'acció, les tecnociències per si mateixes no poden, ni els pertoca, motivar i guiar la nostra acció. No ens poden dir què hem de fer o deixar de fer amb les noves possibilitats i la informació que contínuament ens ofereixen, ni amb nosaltres mateixos, ni amb allò que ens envolta. Aquest és el paper dels valors, la seva funció. D'aquests valors, a vegades en som explícitament conscients, però sovint els obviem, inconscients que són els valors allò que ens mou, desperta l'interès, ens porta al compromís, a l'entrega o al rebuig. Establir motivacions i jerarquies de valors havia estat de sempre la tasca primària de les religions i més tard, i breument, de les ideologies, tasca que ara ha de fer l'axiologia pel declivi de les ideologies.

L'axiologia religiosa havia estat el nucli dur de la cultura en les societats estàtiques preindustrials durant desenes de milers d'anys i no perquè sí. L'axiologia és per definició la programadora de la societat. L'evolució cultural

i possiblement també biològica —atès que no les podem desconnectar— té en els sistemes de valors el motor bàsic. Com hem vist anteriorment, està en la base del llenguatge, de la significació de paraules i narracions; o, més profund encara, en la base de la supervivència humana, de la nostra capacitat de adaptar-nos i transformar l'entorn. És en l'activitat concreta de relacionar-nos amb l'entorn a través del llenguatge on es forgen els valors. Però en l'actualitat aquesta relació és fortament mental i menys directa i concreta que en el passat preindustrial. I això és causat, principalment, per la intermediació de les tecnociències. Del Renaixement europeu ençà s'ha produït un procés de progressiva pèrdua de pes de l'axiologia en la cultura. En part, degut al desenvolupament de les tecnociències i les corresponents ideologies. Aquestes són una nova forma fortament racional de modelar la realitat, que entrà en conflicte amb la religió. Entre altres motius, trobem que davant la rapidesa i continuïtat dels canvis tecnocientífics i els corresponents canvis socials, ja no ens serveixen les formes religioses d'establir els valors a través de creences. Podríem dir que aquestes formes foren necessàries en les societats estàtiques preindustrials, però ara poden arribar a ser un impediment a la necessària dinàmica dels valors. Les ideologies com doctrines axiològiques alternatives a la religió durant la primera industrialització tampoc no han funcionat. D'elles ens queden alguns postulats i qüestions més de mètode que de principi, com la democràcia, la competitivitat i el lliure mercat, entre d'altres<sup>33</sup>.

En definitiva, les actuals societats dinàmiques industrials no es poden guiar fent submissió a creences, tant religioses com ideològiques o laiques, tal i com feren els nostres avantpassats. Avui els valors i patrons de comportament fixos i fixadors no serveixen en una societat que viu dels canvis i que, per tant, s'enfronta contínuament amb problemes nous. Per això necessitem desenvolupar l'epistemologia axiològica, un saber sobre com es formulen i s'implanten socialment uns postulats i projectes axiològics concrets, adequats a cada àmbit d'actuació. Ho hem vist abans en parlar de la formalitat axiològica. Aquí tan sols esmentarem breument un primer intent d'anàlisi que Marià Corbí feu sobre l'estructura actancial d'un equip d'innovació.

L'objecte de valor és la mateixa cohesió voluntària del grup. Aquesta estaria qualificada per les necessitats de comunicació sense reserves entre els seus membres, confiança mútua, organització no jeràrquica, col·laboració i servei mutu, més que competitivitat i un llarg etcètera. La desitjada qualitat humana de l'equip d'innovació es podria resumir en tres actituds que s'impliquen mútuament: investigació, comunicació i servei mutu (ICS).

El subjecte que persegueix l'objecte de valor serien els membres de l'equip, especialment el seu gestor axiològic. Cal remarcar que, en la comunicació presencial, en el servei mutu, en totes les interaccions concretes dels membres de l'equip entre ells, amb altres equips i amb l'entorn social i natural en general, és on es forgen els valors que sostenen l'equip i el seu projecte. Aquests han de saber que perseguint aquests objectius de cohesió —l'ICS— obtindran de rebot més beneficis que actuant competitivament. Aquí escau recordar el consell evangèlic de saviesa que diu: «Qui s'entrega al servei dels altres rebrà a canvi el cent per u». El remitent, el dispensador de l'objecte, el fonament de la cohesió és la qualitat humana de què hem parlat. El destinatari serien les societats dinàmiques en general, i en particular les empreses, les institucions de recerca, els partits polítics, o qualsevol organització interessada en la innovació. L'ajudant del subjecte en la consecució de l'objecte de desig seria principalment el que abans hem anomenat IDS. L'opositor seria l'ego dels membres de l'equip. Els seus desitjos, temors, expectatives individuals de guany immediat, la cerca de beneficis a curt termini, etc. Aquesta estructura s'hauria de vestir o qualificar en cada situació amb un discurs axiològic apropiat, que constituiria una part important del projecte de l'equip d'innovació. Postulats i projectes capaços de motivar-nos, cohesionar-nos i guiar-nos a bon port al ritme accelerat del desenrotllament tecnocientífic. Aquest coneixement axiològic, malgrat que és ben comprovable pragmàticament, amb una epistemologia i una formalitat pròpies<sup>34</sup> no té altra garantia que la qualitat humana. No sempre podrem esperar a la posterior comprovació empírica de les propostes axiològiques i a la rectificació, si escau. No amb l'actual dinàmica accelerada de canvis.

En realitat, però, cal adonar-se que som més gestors que no pas amos de la Terra. Cal adonar-se que la qualitat humana profunda ens impulsa a ser amants servidors d'aquesta bella immensitat que ens envolta. I comença a ser clar que la marxa actual de les tecnociències, no dirigida per elles mateixes, està posant en perill la vida sobre la Terra. D'aquí ve que parlem de crisi axiològica de les societats dinàmiques industrials contemporànies. Les societats dinàmiques industrials i les corresponents tecnociències no tindrien per què estar orientades principalment en benefici del capital, que comporta l'explotació de recursos i persones. Dit altrament, no podem deixar que aquest desenvolupament de les societats dinàmiques industrials estigui dominat per un instint depredador individual o col·lectiu. Un instint clarament manifest avui en el neoliberalisme capitalista. Resumint, de tot plegat en resulta la no sostenibilitat manifestada en la crisi ecològica greu i, sobretot, en una creixent injustícia social<sup>35</sup>.

## 5. EPÍLEG: DE REI A LLIURE SERVIDOR

Repetim-ho: cal substituir l'antic postulat axiològic de domini, l'home com a rei de la creació, pel postulat de lliure servei basat en la recerca i la comunicació; l'home com a lliure servidor de la comunitat universal, que comença pel que tenim de més proper. Aquest és el camí i destí segur a la qualitat humana, com adverteixen els evangelis i altres tradicions. Ser conscients de la unitat de tot el que existeix, tal com ensenya el confucianisme o el taoisme i tantes altres tradicions de saviesa, i adonar-nos que ens hi obliga la sostenibilitat i bona marxa de les societats dinàmiques industrials. Aquesta és la gran oportunitat de la mutació cultural que vivim: el pas d'una cultura de rivalitat i dominació o cultura de guerra, vers una cultura de col·laboració i de servei mutu, o cultura de pau. I aquesta no té altra condició que el cultiu de la qualitat humana. És una oportunitat que col·lectivament no podem deixar escapar. Marià Corbí ho ha vist i ens ho ha dit prou clar; ras i curt, sense embuts, ha anat al gra.

### AGRAÏMENTS

Agraïm els comentaris i correccions d'estil fets per Joan Agustí i Josep Maria Basart a aquest article.

### NOTES

1. Utilitzem el terme axiologia tant per referir-nos a la teoria sobre els valors com als mateixos sistemes de valors. Pel context es pot saber a què ens referim.
2. Corbí, M. «La verdad, la revelación y la cualidad humana profunda, en una sociedad sin epistemología mítica». En: *Séptimo Encuentro Internacional: Consecuencias del final de la epistemología mítica*. Barcelona, CETR, 2010. Pàgs 15-43.
3. Corbí, M. *Hacia una espiritualidad laica. Sin creencias, sin religiones, sin dioses*. Herder. Barcelona 2007. Pàgs.148-162
4. Corbí, M «Epistemología axiológica» En: *IV Simpósio Internacional de Teologia e Ciências da Religião. Religião e Cultura: Memórias e Perspectivas*. Organiza PUC Minas Belo Horizonte 12-14 de Setiembre de 2011.
5. Corbí, M. *Hacia una espiritualidad laica. Sin creencias, sin religiones, sin dioses*. Herder. Barcelona 2007. Pàgs 222-227
6. Corbí, M. *Hacia una espiritualidad laica. Sin creencias, sin religiones, sin dioses*. Herder. Barcelona 2007. Pàg 350.
7. [www.cetr.net](http://www.cetr.net)
8. Robert Neville en la seva trilogia sobre axiologia (1) articula la tesis que pensar és valorar. Neville introdueix també l'expressió "epistemologia axiològica" en un sentit proper al que li ha donat Marià Corbí. També com aquest adopta una aproximació axiològica a l'estudi de la religió. La diferència està en que Neville obvia l'epistemologia mítica, tret distintiu de l'epistemologia axiològica segons Corbí. Nathaniel Barret segueix la línia de recerca oberta per Neville. Una idea del seu treball la pot donar l'afirmació següent «... les estructures de valors

de l'experiència són especificades per les estructures de valor de l'entorn a través d'un extens procés d'interacció" (2). (1) Neville, R. N. (1981). *Reconstruction of Thinking*. Albany, NY: SUNY Press. —. (1989). *Recovery of the Measure*. Albany, NY: SUNY Press. —. (1995). *Normative Cultures*. Albany, NY: SUNY Press. —. (1996). (2) *Skillful Engagement and the "Effort after Value"*: An Axiological Theory of the Origins of Religion en vies de publicació en el volum "The Evolution of Religion: Critical Perspectives and New Directions" edited by Fraser Watts and Léon Turner.

9. Corbí, M. «Los mitos y los símbolos en las nuevas circunstancias culturales". En: Corbí, M. coord.: *Tercer Encuentro en Can Bordoí: Lectura simbólica de los textos sagrados*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill i CETR, 2006. Pàgs. 39-79.

10. Corbí, M. *Hacia una espiritualidad laica. Sin creencias, sin religiones, sin dioses*. Herder. Barcelona 2007. Pàgs 27-38.

11. Corbí, M. *Análisis epistemológico de las configuraciones axiológicas humanas. La necesaria relatividad cultural de los sistemas de valores humanos: mitologías, ideologías, ontologías y formaciones religiosas*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1983. Pàgs 93-192.

12. El terme tecnociència ha estat introduït en la filosofia de la tecnologia per tal d'indicar la interrelació entre ciència i tecnologia.

13. *Ibidem*, pàgs 549-552.

14. Corbí, M. «Epistemología axiológica» En : *IV Simpósio Internacional de Teologia e Ciência da Religião. Religião e Cultura: Memórias e Perspectivas* Organiza PUC Minas Belo Horizonte 12-14 de Setembro de 2011.

15. Corbí, M. «El cultivo de la cualidad humana profunda». En: *Quinto Encuentro en Can Bordoí: La espiritualidad como cualidad humana y su cultivo en una sociedad laica*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill i CETR. 2008. Pàgs 79-114. 16. Corbí, M. *Hacia una espiritualidad laica. Sin creencias, sin religiones, sin dioses*. Herder. Barcelona 2007. Pàgs 257-268.

17. Corbí, M. *Análisis epistemológico de las configuraciones axiológicas humanas. La necesaria relatividad cultural de los sistemas de valores humanos: mitologías, ideologías, ontologías y formaciones religiosas*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, pàgs 111-138.

18. Corbí, M. Ley fundamental de la cualidad humana <http://www.cetr.net/modules.php?file=article&name=News&sid=14>

19. Corbí, M. *Religión sin religión*. Madrid, PPC, 1996. Pàgs 52-67.

20. Greimas, A.J. *Du sens. Essais sémiotiques*. Éd du Seuil. Paris 1970.

21. Corbí, M. *Análisis epistemológico de las configuraciones axiológicas humanas. La necesaria relatividad cultural de los sistemas de valores humanos: mitologías, ideologías, ontologías y formaciones religiosas*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, pàgs 209-425.

22. *Ibidem*, pàgs 610-611.

23. *Ibidem* pàgs 601-610.

24. Levy-Brüll, Lucien (1910) *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures* [http://classiques.uqac.ca/classiques/levy\\_bruhl/fonctions\\_mentales/fonctions\\_mentales\\_1\\_2.pdf](http://classiques.uqac.ca/classiques/levy_bruhl/fonctions_mentales/fonctions_mentales_1_2.pdf)

25. Com exemple de postulats tenim els següents de l'Organització Internacional del Treball. La OIT, en resposta als reptes de la globalització i davant la necessitat de fixar alguns dels postulats més elementals del treball, va aprovar el 1998 la Declaració relativa als principis i drets fonamentals en el treball. La Declaració estableix que tots els estats membres de l'OIT (184 en l'actualitat) tenen el compromís pel fet de merament pertànyer a l'organització, de respectar, promoure i fer realitat, els principis relatius als següents drets, encara que no hagin ratificat les convencions que els recullen: llibertat d'associació i llibertat sindical i reconeixement efectiu

*Les societats dinàmiques només són sostenibles quan fomenten la qualitat humana*

del dret a la negociació col·lectiva; l'eliminació de totes les formes de treball forçat o obligatori; l'abolició efectiva del treball infantil; i l'eliminació de la discriminació en matèria de treball i ocupació.”

26. Corbí, M. *Proyectar la sociedad, reconvertir la religión. Los nuevos ciudadanos*. Barcelona, Herder, 1992. Pàgs 101-192.

27. Corbí, M. «El cultivo de la cualidad humana profunda». En: *Quinto Encuentro en Can Bordoí: La espiritualidad como cualidad humana y su cultivo en una sociedad laica*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill i CETR. 2008. Pàgs 79-114.

28. Corbí, M. *Hacia una espiritualidad laica. Sin creencias, sin religiones, sin dioses*. Herder. Barcelona 2007. Pàgs 330-342.

29. *Ibidem*, pàgs 211-212.

30. *Ibidem*, pàgs.286-294.

31. Corbí, M. *Proyectar la sociedad, reconvertir la religión. Los nuevos ciudadanos*. Barcelona, Herder, 1992. Pàgs 98-100.

32. Jürgen Habermas *Ciencia y técnica como «ideología»* En: *Ciencia y técnica como ideología*. Tecnos, Madrid, 1986.

33. Corbí, M. *Análisis epistemológico de las configuraciones axiológicas humanas. La necesaria relatividad cultural de los sistemas de valores humanos: mitologías, ideologías, ontologías y formaciones religiosas*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1983. Pàgs 221- 426.

34. *Ibidem*. Pàgs 553-639.

35. United Nations Environment Programme (UNEP). <http://fore.research.yale.edu/publications/massmedia/index.html>